

Między twórczością a edukacją: Jak rozwijać indywidualny potencjał jednostki?

Coraz częściej widoczne jest zainteresowanie psychologów oraz pedagogów zjawiskiem twórczości, która ujawnia się w czynnym stosunku człowieka do rzeczywistości, realizacji codziennych zadań, rozwiązywaniu praktycznych problemów (*Strzalecki, 1969; Uchnast, 1994*). Większość badaczy jest zdania, że słowo „twórczy” nie dotyczy specjalnych uzdolnień czy talentów, lecz jest podstawową właściwością człowieka. Twórczy może być każdy w różnych dziedzinach (*Albert, 1990*). Twórczość zatem jest cechą indywidualną, procesem psychicznym, wyposażeniem intelektualnym określonej jednostki. Możemy także nazywać jednostką twórczą kogoś, kto nie wymyślił, nie namalował nie napisał niczego nowego, wówczas twórczość dotyczy cechy ukrytej, która świadczy o możliwościach tej osoby (*Nęcka, 2003*).

Mówiąc o twórczości mamy na myśli zarówno działania artysty (Beethoven, Picasso), jak również działalność człowieka, dążącego przez swą aktywność do stworzenia czegoś nowego, wyjątkowego, zaskakującego. Jednostka twórcza potrafi dostrzegać rozbieżności między potrzebami a możliwościami ich zaspokajania oraz organizować działanie poprzez wprowadzanie znaczących zmian w środowisku zewnętrznym i swoim zachowaniu (*Strzalecki, 1969*). Twórczy potencjał jednostki wyraża się poprzez jej zainteresowania, preferencje, styl działania oraz stosunek do rzeczywistości. Poziom twórczości jest ostatnio ważnym kryterium decydującym o przydatności do wykonywania wielu zawodów. Obecnie większość badaczy przychyła się do stanowiska, że twórczość jest zjawiskiem wielowymiarowym. *Popek (2003.; 2010)* jest zdania, że w działalności twórczej uczestniczy cała osobowość, a nie poszczególne właściwości psychiczne. Zgodnie z powyższym twórczość jest rozumiana jako ogół właściwości psychicznych, które prowadzą do powstania twórczej idei, albo są składnikami twórczych zachowań. Może być procesem lub wytworem, ale może być także analizowana w odniesieniu do cech osobowości jednostki lub warunków wpływających na proces twórczy (*Strzalecki, 1969*).

Motywacja do wszelkiego rodzaju aktywności twórczej i dążenie do oryginalności zależne jest od procesów poznawczych, emocjonalnych i właściwości osobowościowych jednostki. Jednakowo ważną rolę w stymulowaniu twórczych zachowań odgrywa środowisko, a zatem rodzina, szkoła, grupy rówieśnicze. Poprzez odpowiednie oddziaływania wychowawcze można kształtować potencjał twórczy jednostki. Młody człowiek, który dorasta w atmosferze zrozumienia, miłości, ciepła oraz wsparcia emocjonalnego ma większe szanse na podejmowanie w przyszłości działań o charakterze twórczym. Łatwiej uczy się otwartości na nowe doświadczenia i sytuacje, fascynują go niezwykle oraz ciekawe i oryginalne elementy rzeczywistości. Najlepiej i najpełniej rozwijamy się poprzez własną aktywność, która sama w sobie jest działaniem twórczym, jeśli jest wolna od narzucanych reguł i podsuwanych rozwiązań.

Bariery twórczości

Żyjąc w określonym środowisku staramy się do niego dostosować. Często boimy się wyróżniać spośród innych. Przynależność jednostki do określonej grupy społecznej jest jedną z podstawowych potrzeb, gwarantujących poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji. Jednak unikanie oryginalności i podejmowania nowatorskich działań może być źródłem barier w rozwoju potencjalnych możliwości twórczych jednostki (*Popek, 2003*).

Dobrołowicz (*1993*) wymienia następujące przeszkody dla twórczości:

- Przedmiotowe (obiektywne): związane ze środowiskiem zewnętrznym
- Podmiotowe: dotyczące dostępnych środków intelektualnych lub materialnych
- Psychospołeczne; związane z wewnętrznymi przeżyciami jednostki oraz jej życiem społecznym

Bariery psychiczne mogą wynikać ze stereotypów, reakcji obronnych, niekorzystnego nastawienia, lęku, braku wiary we własne możliwości, kompleksów czy kryzysów. Wśród nich można wymienić bariery emocjonalno-motywacyjne oraz osobowościowe wynikające z obaw przed negatywną opinią ze strony innych, lękiem przed nowym i nieznanym, niecierpliwością w dążeniu do celu, pesymizmem oraz trudnością w podejmowaniu decyzji (*Dobrołowicz, 1993; Koziński, 2004; Popek, 2001*).

Bariery społeczne wynikają z wzajemnych relacji jednostki i grupy. Wśród tego rodzaju barier wymienia się niechęć do eksplorowania, autorytarną dyscyplinę lub

nadopiekuńczość, konserwatyzm, destruktywny krytycyzm, przesady oraz uprzedzenia, nietolerancję, brak poczucia bezpieczeństwa, odrzucenie przez grupę społeczną (Popek, 2003). Konsekwencją barier jest niechęć do podejmowania działań twórczych oraz przedwczesnym ich kończeniem (Dobrowolcz, 2003). Pokonywanie owych barier oraz rozwijanie motywacji do twórczości może przyczynić się do rozwijania potencjału twórczego jednostki.

Twórczość w edukacji

W każdej jednostce można spotkać dwie sprzeczne ze sobą tendencje: rozwojową, nastawioną na ekspansywność oraz kreatywność oraz konserwatywną, przejawiającą się w tendencji do zapewnienia bezpieczeństwa i unikania ryzyka. Zazwyczaj jedna z nich może dominować, co może mieć istotny wpływ na aktywność człowieka w każdej z jego dziedzin życia (Kozielecki, 2001; Kuleta, 2002; Popek, 2003). Kreatywność nauczycieli i wychowawców może ułatwiać rozwiązywanie różnorodnych problemów oraz pomagać w realizacji zamierzeń edukacyjnych.

Nauczyciel wykorzystujący swój potencjał twórczy może inspirować, zachęcać i stwarzać warunki do rozwoju, dzięki temu młody człowiek staje się współtwórcą procesu kształcenia. Istotne znaczenie ma w tym wypadku również pomysłowość, oryginalność oraz innowacyjność nauczyciela. Wprowadzanie zmian i urozmaicanie to czynniki rozbudzające i motywujące do pracy twórczej. Każdy człowiek posiada pewien określony potencjał twórczy, a odpowiednia pomoc wychowawcza może sprzyjać wydobyciu pewnych umiejętności oraz uświadomieniu sobie ich przez jednostkę. Techniki rozwoju i stymulowania twórczości, którym przyświeca cel pedagogiczny polegają na stymulowaniu i rozwijaniu twórczych zdolności, jednostek. Jednostka staje się w tym wypadku narzędziem, a nie celem oddziaływań. Nęcka posługuje się w tym wypadku pojęciem *trening twórczości*, co oznacza wprawę. „Jest to swoista gimnastyka umysłowa” (Nęcka, 2003, s.204).

Przedmiotem oddziaływania treningu twórczości w tym przypadku są zdolności poznawcze, motywacja, przezwyciężanie barier, umiejętności społeczne. W ten sposób zatem dzielą się techniki wykorzystywane podczas spotkań.

- **Ćwiczenie zdolności intelektualnych** – rozwojowi podlegają takie zdolności jak:
  - ✓ Abstrahowanie (umiejętność klasyfikowania elementów w sposób zaskakujący i nietypowy lecz sensowny);
  - ✓ dokonywanie skojarzeń, pomiędzy przypadkowymi sytuacjami lub pojęciami;

- ✓ rozumowanie indukcyjne (analogie): wyciąganie wniosków z niekompletnego zbioru przesłanek i dedukcyjne, gdzie wniosek jest w zasadzie pewny
- ✓ metaforyzowanie, ułatwiające przekazanie trudnych, w szczególności specjalistycznych określeń
- ✓ transformowanie- zmiana symboliczna określonego obiektu w inny obiekt

- **przewycięzanie przeszkód**

Ponadto podczas treningu twórczości uczestnicy ćwiczą sprawności związane z umiejętnością przewycięzania barier w twórczym myśleniu. Chodzi tutaj przede wszystkim o pozbycie się sztywnych stereotypów, nastawień oraz lęku przed nowymi i niekonwencjonalnymi pomysłami.

- **motywacja**

Niezwykle istotnym elementem treningu są techniki rozbudzające motywację do podejmowania działań twórczych. Proponuje się w tym wypadku porzucenie istniejących rozwiązań i podążanie za czymś nowym. Wzbudza się również *motywację samoistną* poprzez skłonienie uczestnika do podania powodów, dla których zajmowanie się problemami same w sobie jest ciekawe. W ten sposób można nauczyć się sterowania własną motywacją w momencie, kiedy się tylko pojawia.

- **umiejętności społeczne**

Podczas treningu nie można pominąć tych umiejętności, które są niezbędne do wzajemnej współpracy poszczególnych członków grupy. Dlatego trenuje się takie sprawności jak, współdziałanie, porozumiewanie się, klimat grupowy. Bardzo ważnym elementem jest nauczanie osób uczestniczących w treningu konstruktywnej krytyki, doceniania i akceptowania pomysłów kolegów, prezentowania własnych rozwiązań na forum grupy (Nęcka, 1998; 2003)

Również Szmidt (1997, 2005) mówi o treningu twórczości jako o formie pomocy w tworzeniu, budzeniu, wspieraniu oraz rozwijaniu dyspozycji postawy twórczej. Góralski (2003) posługuje się pojęciem heurystyki, która jest sztuką znajdowania i otrzymywania rozwiązań, odkrywania nowych horyzontów poznawczych. Można się jej nauczyć poprzez podejmowanie prób twórczości, ich krytykę i refleksje. Metody heurystyczne bowiem sprzyjają rozwijaniu i pogłębianiu potencjału twórczego.

Celem treningu twórczości jest rozwój i kształtowanie poszczególnych umiejętności, a nie dążenie do rozwiązania problemu (Nęcka, 1998; 2003). Poza wiedzą i umiejętnościami istotne znaczenie ma w tym wypadku zaangażowanie oraz otwartość na nowe i niekonwencjonalne pomysły. Najistotniejsze w tym względzie jest kształtowanie umiejętności tworzenia nowych i niekonwencjonalnych pomysłów, a zatem rozwijanie kreatywności wśród nauczycieli. Twórczy nauczyciel łatwiej zauważa przejawy twórczości u uczniów, potrafi je doceniać i nagradzać. Pamiętajmy również, że nauczyciel jest autorytetem i wzorem do naśladowania, gdy sam jest kreatywny kształtuje kreatywne jednostki (Nęcka, 2003). Myślenie twórcze pozwala spojrzeć inaczej na problem. Dzięki temu człowiek nie skupia się tylko na jednym rozwiązaniu, ale poszukuje wielu niekonwencjonalnych sposobów dążenia do celu. Kształtowanie szeregu umiejętności składających się na myślenie twórcze prowadzi do podejmowania przez jednostkę skutecznych decyzji oraz adaptacji do zmieniających się sytuacji oraz warunków.

BIBLIOGRAFIA:

Albert, R., S. (1990). Identity, experiences, and career choice among the exceptionally gifted and talented, (In) M. A. Runco, R. S. Albert (Ed) *Theories of Creativity*, 13-34. Newbury Park 1990, Ca: Sage.

Dobrołowicz, W. (1993). Psychika i bariery. Warszawa; WSiP.

Dobrołowicz, W. (2003). Antykreatywność-bariery psychiczne i psychospołeczne W; E. Dombrowska, A. Niedźwiedzka (red.). *Twórczość-wyzwanie XXI wieku*. Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS .

Góralski, A.(2003). Teoria twórczości. Warszawa: Wydawnictwo APS.

Kozielecki, J. (2001). Psychotransgresjonizm. Warszawa: WA „Żak”

Kozielecki, J. (2004). Społeczeństwo transgresyjne. Szansa i ryzyko. Warszawa: WA „Żak”

Kuleta, M. (2002). Człowiek jako kreator zmian w swoim życiu, (w:) D. Kubacka-Jasiecka, (red.), *Człowiek wobec zmiany. Rozważania psychologiczne*. Kraków: UJ.

Nęcka, E. (1998). *Trening twórczości*. Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS.

- Nęcka, E. (2003). *Psychologia twórczości*. Gdańsk: GWP.
- Popek, S. (2003). *Człowiek jako jednostka twórcza*. Lublin: UMCS.
- Popek, S.(2010). *Psychologia twórczości plastycznej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS
- Szulc, R. (1990). *Twórczość- społeczne aspekty zjawiska*. Warszawa: PWN.
- Strzałecki, A. (1969). *Wybrane zagadnienia psychologii twórczości*. Warszawa: PWN.
- Szmidt, K.J. (1997). *Porządek i przygoda. Lekcje twórczości. Poradnik metodyczny dla nauczycieli*. Warszawa; WSiP.
- Szmidt, K.J. (2005). *Pedagogika twórczości- idee- aplikacje- rady na twórczą drogę*. Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS
- Uchnast, Z. (1994). *Kierunki badań w psychologii twórczości* , s. 11-26 (w:) *Wykłady z psychologii KUL*. Lublin: RW KUL